Co nám dala a vzala minulost - nástup totalitního režimu v Československu[1]

Výukové aktivity – část 1a.

Výchovně vzdělávací cíle	Žák
Znalosti	➢ dokáže popsat hlavní události československých dějin od konce druhé světové války do roku 1960, ➢ vysvětlí rozdíl mezi socialismem a komunismem, ➢ popíše znaky totalitarismu
Dovednosti	➢ spolupracuje v rámci skupinové práce a rozděluje si role ve skupině, ➢ prezentuje vypracovaný referát,
Postoje	➢ vhodně argumentují a respektují názory druhých,
Klíčové kompetence	**Kompetence k učení, kompetence komunikativní, kompetence občanská, kompetence sociální a personální.**
Doporučený tematický okruh RVP ZV	➢ Člověk, stát a právo

[1] Následující materiál je, pro potřeby portálu EDUCOLAND, upravený výňatek z práce STRAŇÁKOVÁ, E. *Výuka událostí 50. let 20. století v ČSR v občanské výchově prostřednictvím projektové metody.* Brno 2011.

Materiál byl zpracován v rámci projektu "Systémová podpora trvalého profesního rozvoje (CPD) pedagogických pracovníků propojením pedagogické fakulty se školami na Jižní Moravě – **EDUCOLAND**"

Projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem ČR.

Učivo RVP ZV	• Principy totality versus demokracie – znaky demokratického a totalitního způsobu rozhodování a řízení státu ; • lidská práva – základní lidská práva, jejich ochrana; poškozování lidských práv, diskriminace.
Související průřezová témata	➢ Výchova demokratického občana.
Mezipředmětové vztahy	➢ Dějepis.
Výukové metody	Vysvětlování, výukový rozhovor, žákovské referáty, skupinová práce
Časová dotace	2 vyučovací hodiny
Doporučený ročník	9.
Pomůcky	Události v Československu po skončení druhé světové války do roku 1960 (příloha č. 1).

1. hodina: V rámci druhé hodiny seznámíme žáky metodou frontální výuky s dějinami let 1945 – 1953. Následují jednotlivé výstupy žáků se svými referáty. V jakém pořadí budou vystupovat, určí učitel podle svého uvážení a potřeb.

2. hodina: Na začátku hodiny metodou výukového rozhovoru zopakujeme stručně látku z minulé hodiny. Opět s použitím frontální výuky se v této hodině učitel zaměří na výklad dějin z let 1953 - 1960. Následují další výstupy žáků s vybranými referáty.

Materiál byl zpracován v rámci projektu "Systémová podpora trvalého profesního rozvoje (CPD) pedagogických pracovníků propojením pedagogické fakulty se školami na Jižní Moravě – **EDUCOLAND**"

Projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem ČR.

Na konci každé hodiny má vystupující skupina žáků za úkol ze svých referátů a doneseného obrazového materiálu vytvořit poster a vyvěsit jej na nástěnce ve třídě.

Příloha č. 1

Studijní materiály pro teoretickou výuku vývoje dějin v Československu od roku 1945 až do roku 1960.

Události v Československu po skončení druhé světové války do roku 1960

- **končí 2. svět. válka**
  - radost ze svobody - děkovali jsme Američanům a Rusům za osvobození
  - obnova demokracie; styk se světem; vraceli se emigranti, co uprchli před nacisty (politici a vězni z koncentračních táborů); znovu se otevřely univerzity

- **politika**: než byly první parlamentní volby, v čele státu Národní fronta – strany, které bojovaly proti nacistické okupaci
- komunistická
- sociálně demokratická
- národně socialistická
- lidová strana

činnost - Košický vládní program – cíl = upevnění pozice

Hlavní ideologie této doby:

Socialismus

- pol. ideologie, stoupenci usilují o postupnou přeměnu společnosti tak, aby byla založena na zásadách sociální spravedlnosti, rovných příležitostí a reálných svobod – ale vše musí probíhat v duchu demokratických pravidel
- kritika kapitalistického ekonomického systému, trh rozděluje bohatství nespravedlivě, vznikají sociální rozdíly – ale na bohatství se nepodílí pouze kapitál, ale také práce, tzn. všichni lidé -> všichni by měli mít stejný užitek !!!!, není třeba úplně odstranit nerovnost, ale zmírnit (větší daně) !!!!

Komunismus

- pol. ideologie charakterizuje vize společnosti, která je založena na úplné rovnosti a kolektivním vlastnictví, „každému podle jeho schopností, každému podle jeho potřeb“, povede to údajně k vytvoření beztřídní, rovnostářské a prosperující společnosti

- **první krize demokratické ideje** – povoleny pouze vybrané strany, které se sdružily do Národní fronty (to už samo od sebe není demokratické), nemohla vzniknout opozice, díky existenci opozice se mohou strany záměrně kontrolovat

- **1945- Košický vládní program** – prezidentské dekrety - měly platnost zákona
  - velký retribuční – potrestání německých zločinů proti lidskosti (odsun něm. obyvatel,
    zabavování jejich majetku)
  - malý retribuční – potrestání kolaborantů
  - znárodňovací – o znárodnění klíčového průmyslu, bank, pojišťoven, průmyslových
    podniků na návrh KSČ

KSČ - Komunistická strana Československa

- uskutečňovala socialistickou revoluci v ČSR podle Sovětského svazu, založena v roce 1921 v Praze, od roku 1929 v čele strany Klement Gottwald
- slibovali práci, rovnost, blahobyt, argumentovali Sovětským svazem, využili strachu lidu po druhé světové válce, infiltrovali se do ostatních politických stran, do bezpečnostních složek státu

- **1946 – vítězí KSČ v parlamentních volbách**
  1. k volbám může jít pouze strana, která má v programu socialismus, KSČ mohlo kandidovat na celém území, hlasy se sčetly z celého území
  2. existence tzv. bílých lístků – voličům, kteří nesouhlasili s politikou Národní fronty, byly určeny bílé lístky
  3. někteří voliči nemuseli být připuštěni k volbám, zřizovaly se komise, prověřovaly zapsané osoby na voličských seznamech, některé osoby mohly nepřipustit k volbám
  4. komunisté obsazováni do vedení bez ohledu na výsledek voleb - upevnili své postavení ve státě

- vznik **Národního shromáždění** – 1. akt 19.6. 1946 zvolení Edvarda Beneše prezidentem, vládu sestavil Gottwald
  - začal tzv. budovatelský plán – dvouletý, dvouletka
  - příprava nové ústavy

- **v roce 1947 krize** politická, hospodářská (znárodněné podniky ztrácely konkurenceschopnost), zemědělství (pokles produktivity)
- v létě 1947 USA nabízeli prostřednictvím tzv. **Marshallova plánu** hospodářskou pomoc
  - schůzka ministrů zahraničních věcí VB, USA, SSSR – plán zasahuje do záležitostí evropských států - strach z vlivu USA
  - nátlak SSSR na ostatní země na nepřijetí plánu, Stalin řekl, že přijetí plánu hodnotí jako čin namířený proti SSSR (známý výrok Jana Masaryka na letišti v Praze plně vystihuje situaci: „ Do Moskvy jsem odjel jako ministr zahraničních věcí suverénního státu a vrátil jsem se jako Stalinův slouha.“)
  - po tomto aktu Československo stále jednoznačněji připoutáno k Sovětskému svazu a státům jeho mocenského bloku (Polsku, Bulharsku, Rumunsku, Maďarsku)

  = živná půda pro komunisty, boj o získání veškeré politické moci v zemi

Materiál byl zpracován v rámci projektu "Systémová podpora trvalého profesního rozvoje (CPD) pedagogických pracovníků propojením pedagogické fakulty se školami na Jižní Moravě – **EDUCOLAND**"

Projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem ČR.

- **září 1947** – komunisté vyvolali politickou krizi na Slovensku, obvinili nejsilnější politickou stranu na Slovensku, demokratickou stranu z příprav spiknutí proti republice pod heslem očisty sl. pol. života, vytyčili sociálně politické požadavky přitažlivé pro široké lidové vrstvy, převzali iniciativu v politickém vývoji Slovenska (Gustav Husák), přesun k nám

- **konec roku 1947 -** vytyčila komunistická strana svůj nový radikální volební program
  KSČ žádá další znárodnění průmyslu a velkoobchodů, žádá další provedení pozemkové reformy
  - současně komunisté ochromovali činnost vlády a parlamentu, brzdí přípravu nové ústavy, porušují vládní ustanovení, ovládli ministerstvo vnitra, obsazovali svými příslušníky politicky důležitá místa

  --------→to se nelíbí demokratům

  20.2. 1948 – **demokratické strany reagují**, ministři národně socialistické lidové a slovenské demokratické strany podali demisi, tj. že chtěli od prezidenta Beneše, aby je uvolnil z účasti na vládě Klementa Gottwalda
  - mysleli si, že to vyvolá krizi ve vládě a bude se muset vytvořit nová a tam se oni dostanou ke slovu a k vedoucímu postavení, které měli jen komunisté
  - jenže to celé ztroskotalo na tom, že demisi podalo pouze 12 členů vlády z potřebných 25, za těchto okolností není potřeba sestavit novou vládu, stačí jen doplnit chybějící členy
- této krize chytře využili komunisté
  21. 2. 1948 – na shromáždění na Staroměstském náměstí měl Gottwald projev a všechny co podali demisi, označil za zrádce, škůdce, agenty západu, kteří chtějí zničit česko - sovětské spojenectví, žádá jejich odstranění z vlády
  - Gottwald vyprovokoval zakládání tzv. Akčních výborů – ty s podporou ministerstva postupně přebírali moc ve státě, nejen v politice, ale i úřady, továrny, školy, univerzity
  - přívrženci demokratických stran jako nebezpeční vyloučeni, někteří zatčeni = všechna místa mají komunisté
  Vychytralí komunisté to vystupňovali
  22. 2. 1948 sjezd závodních zaměstnaneckých rad, chtějí další znárodnění, program pozemkové reformy, současně komunisté organizují velká veřejná shromáždění, poprvé vystupují komunistické ozbrojené oddíly - lidové milice

- demokratické strany – nebyly na to připraveny, demokraté zůstali pasivní, dostali se do izolace

- komunisté tlačí na Beneše, ať přijme demisi – on to udělal 25.2. 1948
  Proč? 1. demokraté jsou pasivní
  2. může z toho být občanská válka
  3. na hranicích s Maďarskem čekají Rusové a čekají, co bude, mohli by nás napadnout

Materiál byl zpracován v rámci projektu "Systémová podpora trvalého profesního rozvoje (CPD) pedagogických pracovníků propojením pedagogické fakulty se školami na Jižní Moravě – **EDUCOLAND**"

Projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem ČR.

- vláda se doplnila, komunistická strana zvítězila, definitivní přerušení spojení ČSR se západem, konec demokracie

- začátek TOTALITY
- **totalitarismus** - forma vládní diktatury, která se vyznačuje existencí monopolní (státní) strany, soustřeďující mocí kontrolují celou společnost a ve jménu jednoty omezují svobodu používáním násilí a teroru

50. léta a budování totalitního státu

- budování totalitního státu už nastává dříve a to v únoru 1948, při převzetí moci komunisty
- počátek potlačování svobody v tom nejširším smyslu
- čistky ve všech sférách - od všeho „ nekomunistického“, řada politiků neuznávající komunismus odešla do exilu, odchod cca. 20000 občanů

- tragický osud Jana Masaryka – bývalý ministr zahraničních věcí, nevyjasněná smrt, vražda x sebevražda x náhoda, dosud nevyjasněno, jeho pohřeb využit k demonstraci demokratů
- tragický osud Prokopa Drtiny – bývalý ministr spravedlnosti, neúspěšný pokus o sebevraždu, vězněn
- tragický osud Zdeňka Marjanky – pravá ruka Drtiny, vyšetřován v souvislosti s případem „Krčmaň“, nebyla prokázána jakákoli vina, přesto odsouzen, zemřel ve vazbě za nevyjasněných okolností

likvidace spolkové činnosti
Sokol - kvůli demokratickým kořenům terčem likvidace, stát vytvořil Státní výbor pro
tělovýchovu
Armáda spásy

likvidace politických stran – kromě KSČ povolena pouze Československá strana socialistická, Československá strana lidová, na Slovensku Strana slovenskej obrody a Strana Slobody

- po únoru 1948 z 60000 organizací zbylo pouze 683

Materiál byl zpracován v rámci projektu "Systémová podpora trvalého profesního rozvoje (CPD) pedagogických pracovníků propojením pedagogické fakulty se školami na Jižní Moravě – **EDUCOLAND**"

Projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem ČR.

Perzekuce katolické církve – snaha KSČ církev oslabit, přerušit kontakt se světem, procesy s příslušníky církve, za údajné rozvracení republiky, snaha kněze zastrašit, nebo přimět k loajalitě k režimu, rušeny kláštery

Čistky na vysokých školách – probíhala ve dvou vlnách, vyloučeno několik studentů a profesorů za účasti na demonstracích, nebo kvůli postojům k nové vládnoucí moci, vše se uskutečnilo v letech 1948-49, došlo ke „studijním prověrkám"- kdo může a nemůže studovat, probíhali po dlouhou dobu, zasáhli do osudu talentovaných lidí této země

Manipulace společnosti
Volby v 50. letech – pravidelný zdroj manipulace, zavedena jednotná kandidátka – složení navrhovala NF, čili dá se říci KSČ, vhozením kandidátky občan hlasoval pro, neúčast na volbách považována za záporný postoj k režimu, účast na volbách souhlas s režimem.
Podpisové kampaně – jako manifestace souhlasu s režimem, komunistická propaganda
Rezoluce za odsouzení oponentů – souhlas s odsouzením politických „odpůrců"
Zavedení cenzury – týkala se domácích a zahraničních médií, vykonával tiskový odbor ÚV KSČ

Politické procesy
Znaky: formálně vedené podle práva, ale obecná formulace trestných činů, jako důkaz sama výpověď obžalovaného, která byla vynucená, žádné věcné důkazy
Nátlakové kampaně na ovlivnění veřejnosti- využity média
Přelom zejména v roce 1950 – velký výskyt procesů
Krvavá likvidace možných oponentů režimu, účelem potrestat potenciální oponenty, zastrašit

Protikomunistický odboj
Vznikl hned po únoru 1948, aktivity: ilegální přechody státních hranic, organizace ozbrojených spolků, distribuce protikomunistických letáků, zpravodajská činnost pro zahraničí, ukrývání hledaných osob, sabotáže, atentáty – při odhalení a dopadení kruté tresty i smrt

Mimosoudní formy represe
Proti nepřátelům využity i jiné formy postihů než soudní cestou, např. tábory nucených prací, umisťovány „osoby práce se štítící a osoby ohrožující socialistické zřízení", zřizovány při průmyslových podnicích, v zemědělství, v uranových a uhelných dolech, prošlo tudy okolo 20000 lidí, zrušeny 1954 - vzbuzovaly nemilou pozornost zahraničí

Politika ekonomiky, budovatelství, plánování

Materiál byl zpracován v rámci projektu "Systémová podpora trvalého profesního rozvoje (CPD) pedagogických pracovníků propojením pedagogické fakulty se školami na Jižní Moravě – **EDUCOLAND**"

Projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem ČR.

Likvidace soukromého sektoru národního hospodářství, přijata řada znárodňovacích zákonů, hromadná likvidace soukromého řemesla, maloobchodu a živností, ekonomika nadále řízena z jednoho centra, podle jednoho ústředního plánu, zřízen Státní úřad plánovací, kolektivizace zemědělství, 1949 přijat zákon o jednotných zemědělských družstvech (JZD), persekuce těch co se bránili

Realita prvních pěti let vlády komunistů (1948-1953) ukázala, jak dokáže na pohled neškodná idea rovnosti lehce přerůst v totalitní teror. Persekuce a čistky ve všech sférách společnosti, věznice plné lidí, cenzura, vysoké výdaje za zbrojení, které oslabovaly celkovou ekonomiku země, to vše přispělo k celkové nedůvěře v tento systém.

Březen 1953 - umírá sovětský diktátor Stalin a následně náhle i československý vůdce komunistů Klement Gottwald.
Prezidentem Antonín Zápotocký (1953-1957), v čele KSČ Antonín Novotný

1. krize systému – květen 1953 – zrušen přídělový lístkový systém, provedena měnová reforma, zvýšení cen až několikanásobně, nová měna vyměňována za starou v nevýhodném poměru, úspory ztrácí svou hodnotu, to vedlo doslova k ožebračení obyvatelstva----→začaly spontánní stávky a manifestace proti komunistické vládě, masové vzpoury krvavě potlačeny

- vůdci komunistů se vyděsili, nemůžou vládnout bez podpory obyvatel, v Rusku po smrti Stalina začíná probíhat **tzv. destalinizace** - vedlo to k uvolnění dřívějších přísných poměrů,
ovšem ne za cenu demokratizace společnosti, ale cílem bylo pouze ji uklidnit – snížení cen, zvýšení platů

politické rehabilitace
zrušeny tábory nucených prací, od roku 1953 řada odsouzených politických vězňů zahrnuje prezidenta Zápotockého dopisy, kde odvolávají své dřívější výpovědi a svá přiznání označují za vynucené, až v roce 1955 zřízena komise která prošetřuje politické procesy Gottwaldovy éry - rehabilitováno pouze malé procento odsouzených, druhá vlna rehabilitací pak proběhla až 1963

- destalinizace stále pobíhá, ale velice pomalu, navíc v roce 1955 další násilná kolektivizace
XX. sjezd – velká očekávání společnosti vyvolal 20. sjezd sovětské komunistické strany v únoru 1956, pokračování v destalinizaci, u nás též sjezd KSČ, zahájení diskuze o současném stavu a budoucnosti země, kritika poměrů, proti situaci v zemi vystupují zejména českoslovenští spisovatelé na svém sjezdu v dubnu 1956

Materiál byl zpracován v rámci projektu "Systémová podpora trvalého profesního rozvoje (CPD) pedagogických pracovníků propojením pedagogické fakulty se školami na Jižní Moravě – **EDUCOLAND**"

Projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem ČR.

1957 – umírá Zápotocký, prezidentem Antonín Novotný, 1960 – vyhlášení nové socialistické ústavy, změna názvu země na Československá socialistická republika, ukotvení postavení komunistické strany a centralistického uspořádání státu.

Materiál byl zpracován v rámci projektu "Systémová podpora trvalého profesního rozvoje (CPD) pedagogických pracovníků propojením pedagogické fakulty se školami na Jižní Moravě – **EDUCOLAND**"

Projekt je spolufinancován Evropským sociálním fondem a státním rozpočtem ČR.